

Poglavlje 1

Uslovi nastave i učenja

1. Uvod

U planiranju svojih časova potrebna vam je dovoljno jasna ideja o karakteristikama i uslovima učenja kako u razredu kao cjelini tako i među pojedinačnim učenicima. Važno je razumjeti djecu i njihove razlike: opseg raznolikosti njihovih vještina i sposobnosti, snaga i slabosti, uvjerenja, stavova i interesa.

S jedne strane potrebno je ustanoviti uslove učenja u razredu u odnosu na planirane nastavne ciljeve. S druge strane, pri samom izboru ciljeva i tema, morate se osloniti na svoje poznavanje osobina pojedine djece i cijelog razreda.

Identifikovanjem uslova učenja završava se prvi dio preliminarnih objašnjenja. No, u daljem planiranju treba uzeti u obzir i opšte uslove u kojima će se odvijati samo učenje. Konačno, ne smijete zanemariti vlastite vještine podučavanja; na taj način možete biti sigurni da ćete ih djelotvorno upotrijebiti i nastaviti da ih razvijate a da se pritom ne preopteretite prezahtjevnim zadacima.

Na početku ovog poglavlja nalaze se ključna pitanja, a u nastavku i radni materijali koji se mogu koristiti kada god se za to ukaže potreba.

2. Zadatak i ključna pitanja za uslove nastavnog procesa i učenja

2.1 Zadatak

Na početku ovog poglavlja nalaze se ključna pitanja. Nakon njih slijede pitanja za vašu samoprovjeru koja nude detaljniji pristup različitim aspektima uslova učenja.

2.2 Ključna pitanja

- Koja znanja i vještine učenici već posjeduju?
- Koja znanja i vještine ja posjedujem?
- Kojih vanjskih uslova moram biti svjestan?
- Šta znam o učenicima kao pojedincima?
- Kojim elementima znanja i informacija učenici moraju raspolagati kako bi bili sposobni da savladaju nove zadatke koji stoje pred njima?
- U odnosu na novu temu, koje (napredne) informacije, vještine i iskustva učenici već posjeduju? Šta je za njih novo, šta se ponavlja, šta je neophodno, a šta sporedno?
- Koje tehnike rada i učenja mogu da očekujem da će učenici savladati, i kakva iskustva imaju s različitim metodama podučavanja i oblicima društvene interakcije?
- Koje pozitivne ili negativne stavove, navike, predrasude ili uvjerenja mogu ili moram očekivati?
- Kako mogu savladati poteškoće, prepreke i otpor prema učenju?
- Jesam li u dovoljnoj mjeri uzео u obzir želju djece za učenjem, stanje njihovih osjećaja, njihovu otvorenost, potrebe pri učenju, očekivanja, interese, vannastavne aktivnosti i životne uslove?

- Koji su društveno-kulturalni uslovi i uticaji, a koji sistemi podrške važni za rad u učionici? Koju ulogu igraju roditelji, braća i sestre, vršnjaci ili drugi ljudi od psihološke važnosti?

Uslovi nastavnog procesa i učenja

Radni materijal 1: Kako uzeti u obzir znanje i vještine učenika

- Šta znam o razredu?
- Koje osobine razreda moram uzeti u obzir i znati kako da na njih reagujem?
- Kako želim, ili kako moram da vodim razred (komunikacija, društveno ponašanje, poremećeni odnosi, itd.)?
- Kakva je atmosfera u razredu (kretanja u grupi, prijateljske veze, autsajderi, itd.)?
- Kojih se konvencija treba pridržavati (jezik, dužnosti, raspored sjedenja, pravila društvene interakcije, rituali, posebne prilike, ceremonije i zabave, itd.)?
- Koliko je veliki razred i koja je njegova struktura (odnos učenica i učenika, multikulturalna raznolikost, itd.)?

Uslovi nastavnog procesa i učenja

Radni materijal 2: Kako uzeti u obzir svoje znanje i vještine podučavanja

- Koje opšte iskustvo, vještine i znanja posjedujem?
- Do koje je mjere moje znanje nepotpuno – u odnosu na sadržaje i teme, ciljeve, odgovarajuće metode podučavanja i procese učenja?
- U kojim područjima želim i sam da učim (znanje, nastavne metode, profesionalne vještine, lični kvalitet, rutine, itd.)?
- Koji mi koncept ljudske prirode služi kao glavna ideja vodilja?
- Koji je teorijski okvir, ili pojednostavljena verzija teorije na kojoj se temelje moji postupci u nastavi?
- Kako bih opisao i definisao svoj odnos s učenicima?
- Gdje su moje lične granice što se tiče radnih sati, stresa, itd.? Kako iskoristavam vlastite radne kapacitete?
- Kako boljim planiranjem svog rada, kao i drugih aktivnosti mogu rasteretiti samog sebe?
- Kako upravljam vremenom koje imam na raspolaganju, i kako se nosim s izvorima stresa?

Uslovi nastavnog procesa i učenja

Radni materijal 3: Razmatranje opštih uslova nastave i učenja

- Kako raspoređujem vrijeme dana ili godine i vrijeme koje imam na raspolaganju za predavanja?
- Kako je učionica osmišljena?
- Kako je opremljena škola: kvantitet i raznolikost prostorija, dostupni mediji, materijali, itd.?
- Koji je okvir omogućen u smislu školske kulture (zajednički projekti za različite starosne grupe, timski rad i timske obveze, saradnja s roditeljima, lokalnim vlastima ili stručnjacima za djecu s posebnim potrebama, itd.)?

Uslovi nastavnog procesa i učenja

Radni materijal 4: Koji su moji osnovni stavovi prema učenicima?

- Empatija, privrženost (otvorenost prema osjećajima, mislima, stavovima i potrebama), dobronamjerno prihvatanje (lično poštovanje nezavisno od bilo kakvih uslova), iskrenost, stabilnost, pouzdanost
- Vođstvo u duhu poštovanja i uvažavanja (emocionalna privrženost, induktivno rezonovanje, autoritativna kontrola, podrška društvene integracije i demokratije)

Odnosi i komunikacija u razredu

- Uzajamno razumijevanje
- Simetrični odnosi
- Zajedničko obrazovanje bez polne diskriminacije
- Upoznavanje drugih ljudi
- Prijateljstvo
 - Verbalna i neverbalna komunikacija
 - Prihvatanje drugih perspektiva i gledišta
 - Samopercepcija i percepcija od strane drugih

Atmosfera sprječavanja sukoba

- Pravedna i brižna zajednica, zajednica onih koji uče, podjela odgovornosti (nastavnici i učenici – oba pola)
- Saradnja umjesto konkurencije
 - Društveno učenje
 - Pravila i konvencije
 - Meta-komunikacija i meta-interakcija
 - Ograničenja i podsticanje

Obrazovne mjere

- Razgovori o rješavanju sukoba
- „Okrugli sto“
- Igre
- Kooperativnost kao smjernica za modifikovanje ličnog ponašanja
- Korisne povratne informacije
- Pojedinačne odgovornosti
- Kazne
- Ophođenje s maltretiranjem i nasiljem u učionici ili školi

Uslovi nastavnog procesa i učenja

Radni materijal 5: Preispitivanje discipline i reda s demokratse tačke gledišta

- Red je neophodan u svim okolnostima. Grupa bez reda i osnovnih pravila ne može biti demokratska.
- Ograničenja su neophodna. Pravila mogu biti pogrešna ili neprikladna. No, dok su važeća, moraju se poštovati. U svakom slučaju, mora postojati mogućnost njihove promjene.
- Od samog početka, djeca treba da učestvuju u određivanju i sprovođenju pravila. Samo na taj način će se i identifikovati s njima.
- Razredna zajednica ne može funkcionisati bez međusobnog povjerenja i poštovanja. U nekim slučajevima stvaranje takve atmosfere može se pokazati kao težak zadatak.
- Timski duh mora zamijeniti konkurenciju u učionici.
- Prijateljska atmosfera u učionici od suštinskog je značaja.
- Vještine socijalizacije nastavnika važna su osnova (demokratsko vodstvo, razvijanje osjećaja pripadnosti grupi, izgradnja odnosa, itd.).
- Grupna komunikacija stalno je prisutna realnost u demokratski vođenoj učionici.
- Učenike treba podsticati na istraživanje novog kako bi učili i na vlastitim greškama.
- Unutar postavljenih granica mora biti omogućeno ostvarivanje slobode. Samo na taj način moguće je razviti individualnu odgovornost.
- Učenici će prihvatiti disciplinu i red i rado će ih se pridržavati ukoliko im pomažu da se izraze, i ukoliko podržavaju razvijanje zadovoljavajućih odnosa i radnih uslova.

Uslovi nastavnog procesa i učenja

Radni materijal 6: Preispitivanje uloge nastavnika s demokratske tačke gledišta

Nastavnici moraju da vode i prate razred. To je njihov zadatak. Oni moraju da odlučuju o različitim stvarima, kao i da sve kontrolišu. Ono što nastavnici ne bi smjeli da rade jeste da pokušavaju da kontrolišu i misaone procese, kao i lični razvoj svojih učenika. Posebno kroz obrazovanje za demokratiju i ljudska prava nastavnik postaje uzor svojim učenicima. Kako se nosi sa sukobima? Koje shvatanje ljudi promovirate? Sljedeća lista daje mogućnost da se odredi vlastiti položaj. Međutim, jasno je da zavisno od nastavne situacije, opšteg raspoloženja, opasnih trenutaka ili sastava učeničke grupe, itd., može biti razumno da se zauzme više autokratski ili više demokratski stav. Uopšteno važno je imati na umu: moje poimanje osobe kao nastavnika ostavit će utisak na moj svakodnevni rad s učenicima.

Nastavna situacija	Ja	Pretežno demokratska uloga
Pretežno autokratska uloga		Pretežno demokratska uloga
Vladar		Vođa
Strogi glas		Prijateljski glas
Naredba		Savjet, molba
Moć		Uticao
Pritisak		Sugestija
Zahtjev za udovoljavanjem		Pridobijanje saradnje
Nametanje zadataka		Predlaganje ideja
Učestalo kritikovanje		Često ohrabrivanje
Često kažnjavanje		Česta podrška i pomoć
„Kažem ti!”		„Razgovarajmo o tome.”
„Ja odlučujem, ti slušaš!”		“Predložiću nešto i pomoći ti da odlučiš.”
Isključiva odgovornost za grupu		Podijeljena odgovornost s grupom i u grupi

Uslovi nastavnog procesa i učenja

Radni materijal 7: Kako razviti demokratsku atmosferu u razredu

Ako nastavnik odluči da učionicu organizuje na demokratičniji način, to je povezano s velikim ciljem. Sljedeća tabela prikazuje korake koji se mogu poduzeti.

1. Gdje sam ja i u kojem pogledu?
2. Koji ću polazište izabrati za sutra, za sljedeću sedmicu, za sljedeću godinu?
3. Kako kao nastavnik mogu da djelujem da moja škola ima koristi od mog unapređenja procesa učenja?

Kratkoročni ciljevi	Srednjoročni ciljevi	Dugoročni ciljevi
Nastavnik smanjuje ispoljavanje ekstremnog autoriteta	Nastavnik razvija praksu dvosmjerne komunikacije	Uzajamno razumijevanje između učenika i nastavnika
Nastavnik navodi razloge izbora tema obrade i nastavnih materijala	Nastavnik nudi alternativne teme i nastavne materijale	Učenici i nastavnik zajedno planiraju nastavne časove
Nastavnik objašnjava učenicima ciljeve učenja	Nastavnik predstavlja učenicima alternativne ciljeve učenja	Učenici i nastavnik zajedno biraju ciljeve učenja
Nastavnik navodi razloge svog izbora metoda podučavanja	Nastavnik predstavlja alternativne metode podučavanja	Učenici i nastavnik zajedno odlučuju o metodama podučavanja
Nastavnik navodi razloge svojih ocjena za učenička postignuća	Nastavnik objašnjava probleme u ocjenjivanju	Samovrednovanje učenika
Uvod u demokratske načine rješavanja sukoba	Nastavnik prestaje da koristi moć autoriteta u rješavanju sukoba	Rješavanje sukoba sredstvima međusobne saradnje i komunikacije
Nastavnik objašnjava načela organizacije rada u učionici	Uzimaju se u obzir predlozi učenika u organizaciji rada	Učenici učestvuju u odlukama o organizaciji rada u učionici

Uslovi nastavnog procesa i učenja

Radni materijal 8: Kako razviti školu kao demokratsku zajednicu

Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava i proces razvoja demokratske atmosfere ne može se odvijati samo u okviru učionice, već mora biti prisutan i na nivou cijele škole. U tom pogledu najbitniji je ključni igrač direktor.

Kao sastavni dio materijala o obrazovanju za demokratiju i ljudska prava koje je objavio Savjet Evrope, "Demokratsko upravljanje školama" predlaže ključna područja rada i korake koje treba poduzeti na putu do razvoja škole kao demokratske zajednice (vidi i Poglavlje 5 ovog dijela, Radni materijali 15-18).

Ta četiri ključna područja su:

1. Upravljanje, rukovođenje, menadžment i javna odgovornost
2. Vaspitanje i obrazovanje usmjereno na sticanje vrijednosti
3. Saradnja, komunikacija i angažovanost: konkurentnost i samoodređenje
4. Učenička disciplina

Upravljanje, rukovođenje, menadžment i javna odgovornost

Razne interesne grupe poput državnog zakonodavstva, lokalnih školskih odbora, sindikata, učenika i roditelja, kao i lokalnih zajednica postavljaju zahtjeve pred rukovodstvom škole. Kako se školski direktor nosi sa tim izazovima? Koji oblik menadžmenta primjenjuje u školi? Je li rukovođenje izgrađeno na konsenzusu i povjerenju ili ga odlikuje nepovjerenje i rivalstvo? Na koji način su podijeljene školske dužnosti? Kako se školski lider odnosi prema različitosti? Na koji način škola pokazuje odgovornost prema različitim interesnim grupama?

Vaspitanje i obrazovanje usmjereno na sticanje vrijednosti

Kako se vrijednosti poput demokratije, ljudskih prava i uvažavanja različitosti manifestuju u formalnom i neformalnom kontekstu škole? Na koji se način vrijednosti i društvene vještine promovišu kao preduslov za miroljubivu koegzistenciju u modernom globalizovanom društvu? Kako se te vrijednosti prosuđuju na nivou škole?

Saradnja, komunikacija i angažovanost: konkurentnost i samoodređenje

Škola nije odvojen entitet od ostatka društva ili stvarnog svijeta. Kakva je interna i eksterna komunikacija škole? Liči li škola više razdruženoj kompaniji ili predstavlja vrata u ostatak društva kroz svoje procese i načine komunikacije i angažovanosti? Kako škola shvata svoju misiju? Koliko je škola odlučna da sprovodi postavljene ciljeve u komunikaciji i otvaranju prema ostatku društva?

Učenička disciplina

U školi zajedno radi mnogo ljudi. Kakva pravila treba primijeniti za održavanje reda i discipline u demokratski upravljanim školama? Što učenike podstiče da se pridržavaju postavljenih pravila, i zbog čega im se suprotstavljaju? Vlada li u demokratskoj školi kaos ako učenici ne slijede nikakva pravila?